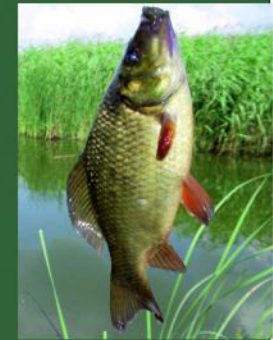

ШАЦЬКЕ ПООЗЕР'Я

ТОМ 8

ТВАРИННИЙ СВІТ

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Шацьке поозер'я

Тваринний світ

Колективна монографія

Електронне видання на CD-ROM

Луцьк
Вежа-Друк
2016

*Рекомендовано вченою радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 4 від 24.11.2016 р.)*

Редакційна колегія

Коцан І. Я. – доктор біологічних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (голова редакційної колегії);
Зузук Ф. В. – доктор геологічних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (відповідальний редактор);
Сухомлін К. Б. – доктор біологічних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (відповідальний секретар);
Довгаль І. В. – доктор біологічних наук, професор, Інститут зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України;
Кунах В. А. – доктор біологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, Інститут молекулярної біології і генетики НАН України;
Павліха Н. В. – доктор економічних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;
Жулинський М. Г. – доктор філологічних наук, професор, академік НАН України, Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка;
Ковальчук І. П. – доктор географічних наук, професор, Національний університет біоресурсів і природокористування України;
Петлін В. М. – доктор географічних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка;
Гаврилюк С. В. – доктор історичних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;
Цьось А. В. – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.

Науковий редактор: **Кілючицький П. Я.** – доктор біологічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Рецензенти

Ковтун М. Ф. – доктор біологічних наук, професор, завідувач відділу еволюційної морфології хребетних тварин Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України, м. Київ;
Пучков О. В. – доктор біологічних наук, завідувач відділу наукових фондів колекцій Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України, м. Київ;
Ярошенко М. М. – доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри зоології та екології Донецького національного університету, м. Донецьк.

Шацьке поозер'я. Тваринний світ : кол. моногр. / А.-Т. В. Башта, В. К. Бігун, М. Г. Білецька [та ін.] Т 26 ; за ред. П. Я. Кілючицького. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. (електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 486 Мб).

ISBN 978-966-940-037-6

У монографії наведено сучасні відомості про багатий та різноманітний тваринний світ Шацького поозер'я – від найпростіших одноклітинних до високоорганізованих ссавців. Подано загальну характеристику тваринного світу регіону та висвітлено історію його вивчення, наведено опис досліджених груп й окремих видів тварин, зокрема їх поширення, місця знаходження, чисельність, особливості біології. У кожному розділі монографії є список бібліографічних посилань.

Загальна кількість рисунків і світлин – 570, карт – 174, таблиць – 6.

Для біологів, зоологів, екологів, працівників заповідних територій, краєзнавців, студентів та викладачів вищих навчальних закладів, учителів шкіл.

**УДК 59(477.82)
ББК 28.6(4Укр–4Вол)**

© Башта А.-Т. В., Бігун В. К., Білецька М. Г. [та ін.], 2016
© Кілючицький П. Я. (наукова редакція), 2016
© Гончарова В. О. (обкладинка), 2016
© Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016

ISBN 978-966-940-037-6

ТИП МОЛЮСКИ – MOLLUSCA LINNAEUS, 1758

Клас Черевоногі – Gastropoda, Двостулкові – Bivalvia

Тип Mollusca представлений на території Шацького поозер'я двома класами – черевоногими (Gastropoda) і двостулковими (Bivalvia). Серед черевоногих молюсків домінують представники підкласу легеневих (Pulmonata), до якого належать усі зареєстровані наземні види та більше половини прісноводних. Оскільки серед вітчизняних і зарубіжних малакологів не існує на сьогодні усталених поглядів щодо розподілу молюсків на ряди й особливо на їхні назви, нижче наведено лише родини молюсків.

Загалом на підставі аналізу власних зборів (травень 2007 р.), колекційних матеріалів (колекції прісноводних молюсків Львівського державного природознавчого музею НАН України й зоологічного музею Львівського національного університету імені І. Франка), а також літературних джерел [2–4; 17–23; 25–28; 30; 32; 34] на території Шацького поозер'я можна вважати достовірно зареєстрованими 47 видів прісноводних і п'ять видів наземних молюсків [2]. Поданий видовий список, очевидно, є неповним. Особливо це стосується наземних молюсків, видовий склад яких на території Поозер'я збіднений і досліджений ще дуже поверхово. Майже не вивчені на сьогодні дрібні види наземних молюсків, які населяють листову підстилку та верхні шари ґрунту. Часто для їх збору потрібні спеціальні методи. Обмежена кількість фактажу не дає змоги чітко висвітлити чисельність тих чи інших видів на території Поозер'я.

Клас Черевоногі – Gastropoda Cuvier, 1795

Черевоногі (Gastropoda) – найбільший і найуспішніший клас молюсків, який охоплює всі наземні, а також значну кількість морських і прісноводних видів. Кровоносна система незамкнена. Дихають черевоногі легенями (наземні та частина прісноводних видів) та зябрами (морські та частина прісноводних). Травна система представлена ротовою порожниною, глоткою, стравоходом, шлунком, кишківником і анальним отвором. Видільна система складається з однієї або двох нирок. Нервова система – з нервових вузлів, сполучених між собою, та нервів. Серед черевоногих молюсків є роздільностатеві та гермафродити. Відкладають яйця (є живородні форми). Розвиток прямий (у всіх наземних і багатьох водних) або з метаморфозом.

Підклас Передньюзяброві – Prosobranchia

Родина Лунки – Neritidae

Лунка річкова – *Theodoxus fluviatilis* (Linnaeus, 1758)

Поширення. Поширена на території Європи, у річках України: Дніпрі, Дністрі, Південному Бугу, Дунаї та їхніх притоках.

Місця знаходження. Водний молюск. Трапляється в прісних і солонуватих водоймах. Легко переносить підвищення солоності води до 5–7 ‰. Типовий реофільний вид, надає перевагу проточним водоймам із піщано-мулистим дном. Тримається на глибині від 0,5 до 2 м.

Чисельність. Знайдений в окремих озерах (рис. 25) з незначною щільністю – 5–7 екз./м² [30].

Рис. 25. Місця збору матеріалу представників класу Черевоногі молюски – Gastropoda:

- ▲ Лунка річкова – *Theodoxus fluviatilis*
- Живородка річкова – *Viviparus viviparus*
- Живородка болотяна – *Viviparus contectus*
- Затворка великорота – *Valvata macrostoma*
- ▣ Затворка звичайна – *Valvata piscinalis*
- ▢ Затворка річкова – *Valvata naticina*

Фото 14. Лунка річкова – *Theodoxus fluviatilis* (P. I. Гураль)

Особливості біології. Черепашка напівяйцеподібна, має до 2,5 обертів. Колір черепашки дуже мінливий. Малюнок на черепашці сітчастий – ламані темні смуги на світлому фоні, або плямистий – білі плями на темному фоні. Висота черепашки до 6 мм, ширина – до 11 мм (фото 14). Період розмноження триває від квітня до жовтня. Яйцеві капсули із середнім діаметром до 1 мм, прикріплюються до дрібної гальки, затонулих дерев, порожніх черепашок і мушель молюсків. Упродовж року, при поєднанні сприятливих умов, можуть бути дві яйцекладки. Тривалість життя становить 2–3 роки. Харчується губками й зеленими водоростями [35].

Родина живородки – Viviparidae

Живородка річкова – *Viviparus viviparus* (Linnaeus, 1758)

Поширення. Дуже поширений на території Європи, України.

Місця знаходження. Водний молюск. Крім прісних, може населяти також водойми із солоністю до 3 ‰. Трапляється переважно в річках, їх заплавах, озерах; на піщаних, глинистих, кам'янистих і мулистих донних відкладах.

Чисельність. Виявлений в окремих водоймах Поозер'я: озерах, меліоративних каналах та їх колекторах [26; 30] (рис. 25).

Особливості біології. Черепашка конічна, сіро-жовтого кольору з трьома темно-коричневими спіральними смугами, має до п'яти–шести слабоздутих обертів. Висота черепашки близько 40 мм, ширина – до 30 мм (фото 15). Період розмноження триває впродовж цілого вегетаційного сезону, найбільш інтенсивно – у середині літа. Ембріони розвиваються в овальних капсулах, розмірами не більше 7 мм. Тривалість життя становить п'ять–десять років [35]. Живиться переважно мертвими водяними рослинами та тваринами, детритом.

Фото 15. Живородка річкова – *Viviparus viviparus* (P. I. Гураль)

Живородка болотяна – *Viviparus contectus* (Millet, 1813)

Поширення. Європа, Західний Сибір. Дуже поширений на території України.

Місця знаходження. Водний молюск. Крім прісних, може заселяти також водойми із солоністю до 4 ‰. Оселяється в стоячих, рідше – у водоймах зі слабкою течією. Найбільшого розвитку популяції сягають у невеликих за площею та неглибоких постійних водоймах, на піщаних і піщано-мулистих донних відкладах із масовим розвитком вищих водяних рослин.

Фото 16. Живородка болотяна – *Viviparus contectus* (P. I. Гураль)

Чисельність. Звичайний вид на території Поозер'я (рис. 25), знайдений в озерах, меліоративних каналах та їх колекторах, у тимчасових біотопах поблизу озер [2; 4; 6; 26; 27; 30].

Особливості біології. Черепашка кулясто-конічна, переважно зеленкувато-коричневого кольору з трьома темними спіральними смугами; має до шести–семи обертів, розташованих у вигляді сходинок; заввишки до 45 мм, завширшки – до 35 мм (фото 16). Особливості розмноження і харчування такі самі, як у попереднього виду. Тривалість життя – сім–десять років [35].

Родина затворки – Valvatidae

Затворка пласка – *Valvata cristata* O. F. Müller, 1774

Поширення. Палеарктика. Трапляється на всій території України.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Заселяє переважно постійні стоячі водойми з масовим розвитком водної рослинності та слабозамуленим дном, на глибині до 1,5 м. Також може водитися в меліоративних та інших каналах.

Фото 17. Затворка пласка – *Valvata cristata* (P. I. Гураль)

ні стоячі водойми з масовим розвитком водної рослинності та слабкозамуленим дном. Максимальна глибина поселення 2,5 м.

Чисельність. Виявлений в окремих озерах [2; 6; 25; 26] (рис. 25).

Особливості біології. Черепашка приплюснута, рогового кольору; має до чотирьох обертів. Висота черепашки до 3,5 мм, ширина – до 5 мм (фото 18). Період розмноження розпочинається в травні. Дорослі особини масово гинуть у червні та липні після відкладання яєць. Яйцеві кокони прикріплюють до водної рослинності. Тривалість життя – один рік. Харчується переважно детритом, бактеріями та мулом, а також зішкрябує відмерлі тканини з поверхні водних рослин [35].

Фото 19. Затворка звичайна – *Valvata piscinalis* (P. I. Гураль)

Затворка річкова – *Valvata naticina* Menke, 1845

Поширення. Європа, Сибір, вся територія України.

Місця знаходження. Тримається переважно на піщаних донних відкладах у прибережній зоні великих річок і озер.

Чисельність. Виявлена в оз. Світязі [2; 6] (рис. 25).

Особливості біології. Черепашка дзигоподібна, її поверхня глянцева, нагадує порцеляну. Має до чотирьох обертів. Висота черепашки до 5 мм, ширина – до 6 мм (фото 20). Біологія та екологія майже не досліджені [35].

Родина бітінії – Bithyniidae

Бітінія шупальцева, бітінія звичайна – *Bithynia tentaculata* (Linnaeus, 1758)

Поширення. Палеарктика. Поширена на всій території України, крім гірської частини Карпат і Криму.

Чисельність. Згадується про мешкання у Шацьких озерах, без конкретних місць збору та чисельності [26].

Особливості біології. Черепашка дископодібна, рогового кольору; має до чотирьох обертів. Висота черепашки до 1,3 мм, ширина – до 3,5 мм (фото 17). Період розмноження починається навесні. Яйцеві капсули прикріплює до водної рослинності. Тривалість життя – один рік [35]. Харчується здебільшого детритом і водною рослинністю.

Затворка великорота – *Valvata macrostoma* Morch, 1864
(донедавна помилково описували в літературі як *V. pulchella* Studer, 1820)

Поширення. Палеарктика. Трапляється на всій території України.

Місця знаходження. Заселяє переважно постій-

Фото 18. Затворка великорота – *Valvata macrostoma* (P. I. Гураль)

Затворка звичайна – *Valvata piscinalis* (O. F. Müller, 1774)

Поширення. Європа, Сибір, вся територія України.

Місця знаходження. Заселяє переважно постійні стоячі водойми з масовим розвитком водної рослинності та слабкозамуленим дном. Мешкає також у меліоративних каналах.

Чисельність. Виявлена в окремих водоймах Поозер'я [2; 6; 25; 26] (рис. 25).

Особливості біології. Черепашка кулясто-дзигоподібна, жовто-зеленого кольору; має до 4,5 обертів. Висота черепашки до 7 мм, ширина – до 7 мм (фото 19). Період розмноження триває з квітня до серпня. Яйцеві кокони прикріплює до водної рослинності. Тривалість життя – один рік. Харчується здебільшого детритом, бактеріями та мулом, а також зішкрябує відмерлі тканини з поверхні водних рослин [35].

Фото 20. Затворка річкова – *Valvata naticina* (P. I. Гураль)

Фото 21. Бітінія щупальцева – *Bithynia tentaculata* (P. I. Гураль)

Місця знаходження. Прісноводний моллюск. Заселяє різні типи гідротопів: ріки, струмки, озера, рибогосподарські стави, меліоративні й інші канали тощо. Водяться на глибині від 0,6 м і нижче; максимальна щільність популяції простежується в діапазоні глибин від 0,7 до 1,8 м. Найбільшого розвитку популяції цього виду сягають у постійних стоячих водоймах із масовим розвитком водної рослинності. У річках мешкає переважно в прибережній зоні.

Чисельність. Виявлений в окремих водоймах Поозер'я [2; 6; 26; 30] (рис. 26).

Особливості біології. Черепашка конічна, рогово-коричневого кольору, має до шести слабоопуклих обертів. Висота черепашки до 12 мм, ширина – до 8 мм (фото 21). Може легко переносити тривале пересихання гідротопу. Період розмноження триває із середини весни до початку літа. Яйцеві капсули прикріплює до рослин, каміння та інших занурених у воду предметів. Тривалість життя – два роки. Живиться зазвичай напіврозкладеною рослинністю [35].

Бітінія Ліча, бітінія опукла – *Bithynia leachii* (Sheppard, 1823)

Фото 22. Бітінія Ліча – *Bithynia leachii* (P. I. Гураль)

Поширення. Палеарктика. Поширена на всій території України, крім гірської частини Карпат і Криму.

Місця знаходження. Прісноводний моллюск. Заселяє зазвичай протічні водойми зі слабо замуленими та кам'янистими донними відкладами, де мешкає в захищеній від дії течії прибережній зоні на глибині від 0,5 до 2 м. Також може водитися в меліоративних каналах.

Чисельність. Згадується для Шацького поозер'я, без конкретних місць збору [25, 27] (рис. 26)

Особливості біології.

Черепашка овально-конічна, рогово-жовтого кольору; має до п'яти опуклих обертів, розмішених у вигляді сходинок. Висота черепашки до 7 мм, ширина – до 4,5 мм (фото 22). Період розмноження триває із середини весни до червня. Яйцеві кокони відкладає на занурених у воду рослинах та інших предметах. За оптимального температурного режиму молоді особини вилуплюються через 20–24 дні. Тривалість життя від одного до семи–восьми років (залежно від кліматичних умов) [35]. Харчується здебільшого розкладеними рештками водних рослин, зрідка – бактеріями, які збирає з поверхневої плівки води.

Підклас Легеневі – Pulmonata

Родина Ставковикові – *Lymnaeidae*
Ставковик звичайний – *Lymnaea stagnalis*
(Linnaeus, 1758)

Поширення. Голарктика, вся територія України.

Місця знаходження. Прісноводний моллюск. Евритопний вид, заселяє зазвичай різноманітні постійні стоячі та протічні постійні водойми з різними типами донних відкладів – піщаними, мулистими, кам'янистими тощо, а також меліоративні канали. Інколи трапляється в тимчасових гідротопах, у які потрапляє шляхом пасивної міграції з постійних водойм.

Рис. 26. Місця збору матеріалу представників класу Черевоногі моллюски – *Gastropoda*:

- Бітінія щупальцева – *Bithynia tentaculata*
- Бітінія Ліча – *Bithynia leachii*
- Ставковик звичайний – *Lymnaea stagnalis*
- ▣ Ставковик вушковий – *Lymnaea auricularia*
- ▤ Ставковик витягнутий – *Lymnaea peregra*
- ▥ Ставковик овальний – *Lymnaea ovata*
- ▧ Ставковик широкий – *Lymnaea ampla*
- ◆ Ставковик болотяний – *Lymnaea palustris*
- ◇ Ставковик корвус – *Lymnaea corvus*

Фото 23. Ставковик звичайний – *Lymnaea stagnalis*
(Р. І. Гураль, Н. В. Гураль-Сверлова)

Чисельність. Звичайний вид на території Поозер'я [2; 4; 6; 12; 18; 21; 26; 30] (рис. 26).

Особливості біології. Черепашка з витягнутою гострою верхівкою та сильно роздутим останнім обертом, має до восьми обертів. Колір змінюється від білого до темно-коричневого. Висота черепашки до 54 мм, ширина – до 27 мм (фото 23). Період розмноження триває від кінця квітня до початку травня. Молоді особини вилуплюються через 1,5–2 місяці. Життєвий цикл – дворічний. Харчується живими й мертвими вищими водними рослинами, нитчастими водоростями, детритом, опалим листям, яйцевими коконами молюсків, мертвими тваринами тощо. Молоді особини зішкрябають мацеровані тканини з поверхні водних рослин і збирають мікроорганізми з поверхні водної плівки [23; 35].

Ставковик вухоподібний, ставковик вухковий – *Lymnaea auricularia* (Linnaeus, 1758)

Поширення. Палеарктика. Трапляється на всій території України.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Заселяє зазвичай постійні стоячі водойми з мулистопіщаними та гальковими донними відкладами на глибині до 2 м.

Чисельність. Виявлений в окремих водоймах Поозер'я [2; 4; 6; 18; 23; 26; 30] (рис. 26).

Особливості біології. Черепашка вухоподібна, темножовтого кольору, має до чотирьох обертів. Висота й ширина черепашки до 30 мм (фото 24). Період розмноження триває з кінця березня до кінця травня. Кладки прикріплені до водних рослин, черепашок живих і мертвих молюсків, валунів та інших субстратів. За сприятливих умов молоді особини вилуплюються через 13–14 діб. Життєвий цикл – дворічний. Харчується живими й мертвими вищими водними рослинами, нитчастими водоростями, детритом, опалим листям, яйцевими коконами молюсків, мертвими тваринами тощо. Молоді особини зішкрябають мацеровані тканини з поверхні водних рослин і збирають мікроорганізми з поверхні водної плівки [23; 35].

Фото 24. Ставковик вухоподібний – *Lymnaea auricularia*
(Р. І. Гураль, Н. В. Гураль-Сверлова)

Фото 25. Ставковик витягнутий – *Lymnaea peregra*
(Р. І. Гураль, Н. В. Гураль-Сверлова)

Ставковик витягнутий – *Lymnaea peregra* (O. F. Müller, 1774)

Поширення. Європа, Сибір. Трапляється на всій території України, крім Кримського півострова.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Трапляється в широкому діапазоні переважно тимчасових, а іноді постійних стоячих і проточних водойм на різних типах донних відкладів. Найбільшого розвитку популяції сягають на піщано-мулистих і мулистих донних відкладах при швидкості течії не більше 0,03–0,04 м/с. Може заселяти також меліоративні канали.

Чисельність. Виявлений в окремих водоймах Поозер'я [26; 30] (рис. 26).

Особливості біології. Черепашка видовжено-яйцеподібна, досить твердостінна, рогового кольору; має до п'яти обертів. Висота черепашки до 21 мм, ширина – до 13 мм (фото 25). Період розмноження триває від кінця квітня до середини серпня. Кладки видовжено-овальні, завдовжки до 14,5 мм, прикріплені зазвичай до водяної рослинності. За сприятливих умов молоді особини вилуплюються через 14–17 днів. Тривалість життя – один рік. Молюск харчується рослинним детритом і перифітоном, які зішкрябує з поверхні рослин. Також може споживати напіврозкладені тканини водних рослин [23; 35].

Ставковик овальний, ставковик яйцеподібний – *Lymnaea ovata* (Draparnaud, 1805)

Поширення. Палеарктика. Трапляється на всій території України.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Євритопний вид, часто заселяє меліоративні канали, постійні стоячі та проточні водойми з різними типами донних відкладів. Зрідка трапляється в тимчасових гідротопах.

Фото 26. Ставковик овальний
Lymnaea ovata
(Р. І. Гураль, Н. В. Гураль-Сверлова)

Чисельність. Виявлений в окремих водоймах Поозер'я [2; 4] (рис. 26).

Особливості біології. Черепашка овальна, тонкостінна, світло-рогового кольору, має до п'яти обертів. Висота черепашки до 24 мм, ширина до 15 мм (фото 26). Період розмноження триває з кінця травня до серпня. Кладки прикріплені до занурених частин водяних рослин та інших підводних субстратів. Молоді особини вилуплюються через 18–19 днів. Життєвий цикл – дворічний. Харчується живими і мертвими вищими водяними рослинами, нитчастими водоростями, детритом, опалим листям, яйцевими коконами моллюсків, мертвими тваринами тощо. Молоді особини зішкрябають мацеровані тканини з поверхні водяних рослин і збирають мікроорганізми з поверхні водної плівки [23; 24; 35].

Ставковик широкий – *Lymnaea ampla* (Hartmann, 1821)

Поширення. Центральна і Східна Європа, Західний Сибір, Середня Азія. Поширений по всій території України, крім Криму.

Особливості біології. Прісноводний моллюск. Мешкає здебільшого в прибережній зоні річок і озер.

Чисельність. Знайдений в оз. Пісочному [2; 4] (рис. 26).

Особливості біології. Черепашка вухоподібна, рогового кольору. Висота черепашки до 20 мм, ширина – до 19 мм (фото 27). Період розмноження триває з кінця травня до серпня. Кладки прикріплені до занурених частин водяних рослин та інших підводних субстратів. Молоді особини вилуплюються через 18–19 днів. Життєвий цикл – дворічний. Харчується живими й мертвими вищими водяними рослинами, нитчастими водоростями, детритом, опалим листям, яйцевими коконами моллюсків, мертвими тваринами тощо. Молоді особини зішкрябають мацеровані тканини з поверхні водяних рослин і збирають мікроорганізми з поверхні водної плівки [23; 35].

Фото 27. Ставковик широкий –
Lymnaea ampla
(Р. І. Гураль, Н. В. Гураль-Сверлова)

Ставковик болотяний – *Lymnaea palustris* (O. F. Müller, 1774)

Поширення. Голарктика. Трапляється на всій території України, крім високогір'я Карпат.

Місця знаходження. Прісноводний моллюск. Оселяється в широкому спектрі гідротопів, із різними умовами існування. Найбільшого розвитку популяції сягають у постійних стоячих водоймах із піщано-мулистими та мулистими донними відкладами, із масовим розвитком водяної рослинності.

Чисельність. Належить до поширених видів на території Поозер'я [2; 4; 6; 12; 17–19; 23; 26; 30; 32] (рис. 26).

Фото 28. Ставковик болотяний –
Lymnaea palustris
(Р. І. Гураль, Н. В. Гураль-Сверлова)

Особливості біології. Черепашка струнка, у вигляді гострого конуса, рогового кольору, інколи майже чорна, має до семи обертів. Висота черепашки до 22 мм (інколи більше), ширина – до 6 мм (фото 28). Легко переносить пересихання водойм. Молоді особини при настанні несприятливих умов або зариваються у вологі донні відклади на глибину від 3–5 мм до 1–2 см, або ховаються в пазухах водяних рослин. У дорослих моллюсків при пересиханні гідротопу утворюється епіфрагма. Період розмноження триває з кінця квітня або початку травня до початку осені. Яйцеві кладки прикріплені до різноманітних щільних субстратів на дні або на невеликій відстані від дна водойми. Молоді особини вилуплюються через 17–24 дні. Тривалість життя – два роки. Всеїдний вид. Живиться здебільшого відмерлими водяними рослинами, поїдає також одноклітинні та нитчасті водорості, бактерії, розкладені рештки тварин [23; 35].

Ставковик воронячий – *Lymnaea corvus* (Gmelin, 1791)

Поширення. Європа. На території України трапляється здебільшого в басейні Західного Бугу й Сяну, а також на Прип'ятському Поліссі.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Стенобіонтний вид. Трапляється переважно в напівпустійних, зазвичай у евтрофних стоячих водоймах.

Чисельність. Зареєстрований в окремих водоймах Поозер'я [2; 4; 6; 26] (рис. 26).

Особливості біології. Черепашка струнка, товстостінна, її поверхня вкрита «ударами молотка»

Фото 29. Ставковик воронячий – *Lymnaea corvus*
(Р. І. Гураль, Н. В. Гураль-Сверлова)

(ум'ятинами), колір від темно-рогового до чорного. Висота черепашки до 35 мм, ширина – до 15 мм (фото 29). Молоді особини при настанні несприятливих умов або зариваються у вологі донні відклади на глибину від 3–5 мм до 1–2 см, або ховаються в пазухах водяних рослин. Період розмноження триває з кінця квітня або початку травня до початку осені. Яйцеві кладки, у вигляді коротких і сильно випуклих тяжів, прямих, а частіше дещо дугоподібно вигнутих, прикріплені до різноманітних щільних субстратів на дні або на невеликій відстані від дна водойми. Молоді особини вилуплюються через 17–24 дні. Тривалість життя – два роки. Всеїдний вид. Живиться переважно відмерлими водяними рослинами, поїдає також одноклітинні та нитчасті водорості, бактерії, розкладені рештки тварин [23; 35].

Родина катушкови – Planorbidae

Катушка рогова – *Planorbarius corneus* (Linnaeus, 1758)

Поширення. Європа, Сибір. Трапляється на всій території України.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Оселяється в широкому діапазоні гідротопів, сягаючи найбільшого розвитку в постійних стоячих гідротопах із масовим розвитком водяної рослинності, на глибині до 0,7 м. Трапляється в гідротопах із різними типами донних відкладів: від піщаних і мулистих до торф'янистих, глинистих і кам'янистих.

Чисельність. Звичайний вид на території Шацького поозер'я [2; 6; 12; 22; 26; 30] (рис. 27).

Особливості біології. Черепашка дископодібна, досить товстостінна, оливково-коричневого кольору; має до п'яти обертів. Висота черепашки до 14 мм, ширина – до 32 мм (фото 30). Період розмноження розпочинається на початку травня. Кладки прикріплені на водяній рослинності та підводному камінні. Всеїдний вид. У харчовому раціоні переважає їжа рослинного походження: рослинний детрит, який молюски збирають із дна водойм, перифітон, а також відмерлі тканини вищих рослин і багатоклітинних водоростей [22; 35].

Фото 30. Катушка рогова – *Planorbarius corneus* (Р. І. Гураль)

Катушка облямована – *Planorbis planorbis* (Linnaeus, 1758)

Фото 31. Катушка облямована – *Planorbis planorbis* (Р. І. Гураль)

Поширення. Голарктика. Трапляється на всій території України.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Еврибіонтний вид, заселяє широкий спектр біотопів – від тимчасових до постійних стоячих і проточних. Найбільшого розвитку популяції досягають у стоячих водоймах із піщано-мулистими та мулистими донними відкладами на глибині до 0,5 м.

Чисельність. Звичайний вид на території Поозер'я [2; 4; 6; 12; 18; 22; 26; 28; 30] (рис. 27).

Особливості біології. Черепашка дископодібна, з кілем на периферії, доволі твердостінна, рогового або сіруватого кольору; має до семи обертів. Висота черепашки до 4 мм, ширина – до 20 мм (фото 31). Добре переносить тривале пересихання гідротопів. Період

Фото 33. Котушка спіральна – *Anisus spirorbis* (P. I. Гураль)

Чисельність. Виявлений у тимчасових біотопах і окремих озерах Шацького поозер'я [2; 4; 26; 28] (рис. 27).

Особливості біології. Черепашка дископодібна, твердо-стінна, світло-рогового кольору; має до шести обертів. Висота черепашки до 1,5 мм, ширина – до 7 мм (фото 33). Починає розмножуватися в травні. Кладки прикріплені до листя і стебел водяних рослин, інколи їх можна помітити в переплетінні нитчастих водоростей або на поверхні гальки. За сприятливого температурного режиму молоді особини вилуплюються через 8–10 діб. Життєвий цикл – однорічний. Харчується водоростями та змацерованим листям вищих водяних рослин [22; 29; 35].

Котушка семиобертна – *Anisus septemgyratus* (Rossmuessler, 1835)

Поширення. Східна і Середня Європа. Мешкає на всій території України.

території України.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Заселяє тимчасові та постійні водойми з різними типами донних відкладів – від піщаних і піщано-мулистих до кам'янистих і глинистих – на глибині від 0,05 до 0,3 м. У проточних водоймах оселяється в прибережній зоні, де швидкість течії не перевищує 0,3 м/с.

Чисельність. Виявлений в окремих водоймах Шацького поозер'я [2; 4; 26; 28] (рис. 27).

Особливості біології. Черепашка дископодібна, рогового кольору; має до 8,5 обертів. Висота черепашки до 1 мм, ширина – до 9 мм (фото 34). Починає розмножуватися в травні. Кладки прикріплені до листя і стебел водяних рослин, інколи їх можна помітити в переплетінні нитчастих водоростей. Життєвий цикл – однорічний. Харчується перифітоном, який зішкрябує з поверхні водяних рослин [22; 29; 35].

Фото 34. Котушка семиобертна – *Anisus septemgyratus* (P. I. Гураль)

Котушка білорота – *Anisus leucostoma* (Millet, 1813)

Поширення. Європа, Сибір. Трапляється на всій території України.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Стагнофільний вид, при заселенні надає перевагу стоячим тимчасовим і постійним водоймам, меліоративним каналам, заплавам річок тощо. Оселяється на різних типах донних відкладів – від піщаних до мулистих і кам'янистих. Найбільшого розвитку сягає на піщано-мулистих донних відкладах з інтенсивним розвитком водяної рослинності.

Фото 35. Котушка білорота – *Anisus leucostoma* (P. I. Гураль)

Чисельність. Виявлений в окремих Шацьких озерах [2; 6; 26; 28] (рис. 27).

Особливості біології. Черепашка дископодібна, тонкостінна, рогового кольору; має до шести обертів. Висота черепашки до 1,2 мм, ширина – до 8 мм (фото 35). Приступає до розмноження у травні. Кладки переважно прикріплені до водяних рослин, зрідка розташовуються безпосередньо на донних відкладах. За сприятливих умов молоді особини вилуплюються через 11 діб. Життєвий цикл – однорічний. Харчується переважно перифітоном, який зішкрябує з поверхні водяних рослин [22; 29; 35].

Котушка скручена – *Bathyomphalus contortus* (Linnaeus, 1758)

Поширення. Палеарктика. Трапляється на всій території України.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Заселяє зазвичай постійні стоячі водойми з мулистими та піщано-мулистими донними відкладами. Зрідка оселяється у водоймах із глинистим або кам'янистим дном, а також у прибережній зоні річок зі швидкістю течії не більше 0,2 м/с.

Фото 36. Котушка скручена – *Bathyomphalus contortus* (P. I. Гураль)

Чисельність. Виявлений в окремих водоймах Поозер'я [2; 4; 26; 28] (рис. 27).

Особливості біології. Черепашка у вигляді досить високого диска, рогового кольору; має до восьми обертів, дуже щільно згорнутих. Висота черепашки до 2 мм, ширина – до 6 мм (фото 36). Приступає до розмноження у травні. Кладки прикріплені до листя, рідше – до стебел водяних рослин, інколи їх можна помітити в переплетінні нитчастих водоростей або на відмерлих рослинах. За сприятливих температурних умов молоді особини вилуплюються через 10–12 днів. Життєвий цикл – однорічний. Харчується перифітоном, який зішкрябує з поверхні водяних рослин. Може споживати також тканини відмерлих рослин, зрідка – водорості та міцелій плісневих грибів [22; 29; 35].

Котушка біла – *Gyraulus albus* (O. F. Müller, 1774)

Поширення. Голарктика. Поширений на всій території України.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Найсприятливіші умови для існування створюються в постійних водоймах зі швидкістю течії не більше 0,1 м/с на глибині до 0,4 м з різноманітними типами донних відкладів.

Чисельність. Є дані про наявність у Шацьких озерах, без зазначення конкретних місць збору [22; 28].

Особливості біології. Черепашка дископодібна, білувата, має до чотирьох обертів. Висота черепашки до 1,8 мм, ширина – до 7 мм (фото 37). Період розмноження триває з квітня до серпня. Кладки прикріплені до водяної рослинності. Молоді особини вилуплюються через 10–14 днів. Тривалість життя – один рік. Харчується здебільшого перифітоном, детритом і м'якими частинами вищих водяних рослин [22; 29; 35].

Фото 37. Котушка біла – *Gyraulus albus* (P. I. Гураль)

Котушка зігнута – *Gyraulus acronicus* (Férussac, 1807)

Поширення. Палеарктика. Трапляється на всій території України.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Еврибіонтний вид. Заселяє різноманітні, найчастіше постійні, рідше тимчасові водойми. Трапляється також у ріпалі великих і малих річок, зокрема гірських.

Чисельність. Є дані про наявність у Шацьких озерах, без зазначення конкретних місць збору [26; 28].

Особливості біології. Черепашка дископодібна, твердо-стінна, світло-рогового або зеленкувато-рогового кольору; має до 4,5 обертів. Висота черепашки до 2 мм, ширина – до 7 мм (фото 38). У травні відкладає яйця. Кладки прикріплені до водяної рослинності. Молоді особини вилуплюються через 16–17 днів. Тривалість життя – один рік. Харчується переважно перифітоном, детритом, мацерованими тканинами водяних рослин [22; 29; 35].

Фото 38. Котушка зігнута – *Gyraulus acronicus* (P. I. Гураль)

Котушка прибережна – *Gyraulus riparius* (Westerlund, 1865)

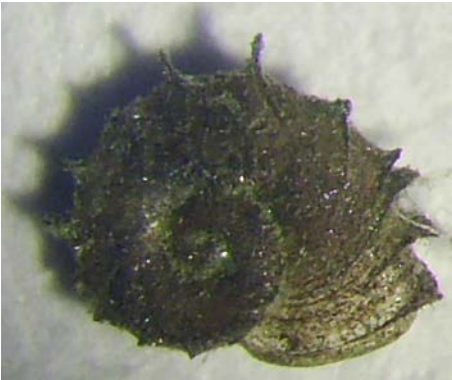
Поширення. Європа. На території України трапляється спорадично.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Еврибіонтний вид. Заселяє різноманітні, найчастіше тимчасові водойми, рідше меліоративні канали, заплави річок і постійні водойми.

Чисельність. Знайдений у тимчасових біотопах на березі оз. Світязю [2; 4] (рис. 27).

Особливості біології. Черепашка дископодібна, з тупим кілем на периферії, світло-жовтого або жовтого кольору; має до 3,5 обертів. Висота черепашки до 0,7 мм, ширина – до 3,5 мм. Біологія та екологія слабо досліджені. Тривалість життя – один рік. Харчується перифітоном, дрібним детритом і напіврозкладеними тканинами водяних рослин [22; 29; 35].

Котушка гребінчаста – *Armiger crista* (Linnaeus, 1758)

Фото 39. Котушка гребінчаста – *Armiger crista* (P. I. Гураль)

Поширення. Голарктика. Трапляється на всій території України.

Місця знаходження. Прісноводний моллюск. Оселяється здебільшого в постійних стоячих водоймах із піщаними або слабозамуленими донними відкладами на глибині до 0,5 м. Зрідка трапляється в гідротопах із торф'янистим і кам'янистим дном.

Чисельність. Є дані про наявність у Шацьких озерах, без зазначення конкретних місць збору [26; 28].

Особливості біології. Черепашка дископодібна, тонкостінна, білого або жовтуватого кольору, вкрита численними радіальними реберцями. Має до трьох обертів. Висота черепашки до 1 мм, ширина – до 2,5 мм (фото 39). Розмножуватися починає наприкінці травня. Кладки прикріплені до водяної рослинності;

їх також можна побачити в переплетінні нитчастих водоростей. За сприятливих умов молоді особини вилуплюються через 10–12 днів. Тривалість життя – один рік. Харчується здебільшого перифітоном і дрібним рослинним детритом [22; 29; 35].

Котушка блискуча – *Segmentina nitida* (O. F. Müller, 1774)

Поширення. Палеарктика, уся територія України.

Місця знаходження. Прісноводний моллюск. Еврибіонтний вид. Найбільшого розвитку сягає в невеликих постійних стоячих гідротопах із масовим розвитком водяної рослинності, на глибині до 0,5 м, на піщаних і піщано-мулистих донних відкладах.

Чисельність. Звичайний вид на території Шацького поозер'я [2; 4; 6; 22; 26–28] (рис. 27).

Особливості біології. Черепашка дископодібна, з тупим кілем на периферії, блискуча, червонувато-жовтого або червонувато-коричневого кольору; має до 4,5 обертів. Висота черепашки до 1,9 мм, ширина – до 6 мм (фото 40). Період розмноження триває з кінця квітня до середини травня. Кладки прикріплені до водяної рослинності. Молоді особини вилуплюються через 10–12 днів. Життєвий цикл – однорічний. Харчується зазвичай перифітоном, який зішкрябує з поверхні водяних рослин і різних підводних субстратів, а також рослинним детритом [22; 29; 35].

Фото 40. Котушка блискуча – *Segmentina nitida* (P. I. Гураль)

Котушка приплюснута – *Hippeutis complanatus* (Linnaeus, 1758)

Фото 41. Котушка приплюснута – *Hippeutis complanatus* (P. I. Гураль)

Поширення. Палеарктика. Трапляється по усій території України.

Місця знаходження. Прісноводний моллюск. Заселяє тимчасові та постійні водойми. Найсприятливіші умови створюються в постійних стоячих водоймах на глибині до 0,4 м на піщаних і піщано-мулистих донних відкладах.

Чисельність. Виявлений у тимчасових біотопах та окремих озерах Шацького поозер'я [22; 26; 28] (рис. 27).

Особливості біології. Черепашка дископодібна, з тупим кілем на периферії, прозора, сірувата або безбарвна; має до 4,5 обертів. Висота черепашки до 1,5 мм, ширина – до 6 мм (фото 41). Період розмноження розпочинається наприкінці квітня і триває до кінця травня. Кладки прикріплені до водяної рослинності. Життєвий цикл однорічний. Харчується переважно напіврозкладеними тканинами водяних рослин, дрібним рослинним детритом [22; 29; 35].

Родина Чашечкові – Acroloxidae

Чашечка озерна – *Acroloxus lacustris* (Linnaeus, 1758)

Поширення. Європа, Сибір. Трапляється на всій території України.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Стенобіонтний вид, оселяється переважно на мілководді стоячих і проточних водойм. В останніх віддає перевагу місцям, де швидкість течії не перевищує 0,1–0,2 м/с.

Чисельність. Знайдений в оз. Чорному в околицях Шацька [23; 26] (рис. 28).

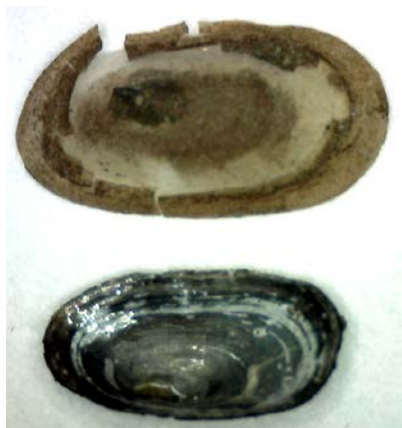

Фото 42. Чашечка озерна – *Acroloxus lacustris* (P. I. Гураль)

Особливості біології. Черепашка видовжена, у вигляді щита, дуже тонкостінна, світло-рогового або коричневого кольору. Довжина черепашки до 8 мм, висота – до 3 мм (фото 42). Кладки у молюска плоскі, мають округло-ромбічну форму. Тривалість ембріонального розвитку – 20–26 діб [23; 35].

Рис. 28. Місця збору матеріалу представників класу Черевоногі молюски – *Gastropoda*:

- Чашечка озерна – *Acroloxus lacustris*
- Фіза джерельна – *Physa fontinalis*
- Аплекса сонна – *Aplexa hypnotum*
- Бурштинівка струнка – *Oxyloma elegans*
- Равлик дисковий плямистий – *Discus rotundatus*
- Слизняк польовий гладенький – *Deroceras laevis*
- Равлик чагарниковий звичайний – *Bradybaena fruticum*
- ◆ Равлик смугастий садовий – *Cepaea hortensis*

Родина Пухирчикові – Physidae

Пухирчик джерельний, фіза джерельна – *Physa fontinalis* (Linnaeus, 1758)

Поширення. Голарктика. Трапляється на всій території України, крім високогір'я Карпат.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Виявлений у широкому діапазоні постійних стоячих і проточних водойм на різних типах донних відкладів. Найбільшого розвитку популяції сягають при швидкості течії не більше 0,03–0,04 м/с на піщано-мулистих і мулистих донних відкладах. Може заселяти також меліоративні канали.

Чисельність. Знайдений в оз. Чорному (на околицях Шацька) [18] (рис. 28).

Особливості біології. Черепашка закручена ліворуч (у більшості черевоногих молюсків – праворуч), яйцеподібна, дуже ламка та блискуча, жовто-рогового кольору, має до чотирьох обертів. Висота черепашки до 10 мм, ширина – до 6 мм (фото 43). Період розмноження триває від кінця квітня до середини серпня. Кладки прикріплені зазвичай до водяної рослинності. За сприятливих умов молоді особини вилуплюються через 14–17 днів. Тривалість життя – один рік. Харчується рослинним детритом і перифітоном, які зішкрябує з поверхні рослин. Також може споживати напіврозкладені тканини водяних рослин [22; 35].

Фото 43. Фіза джерельна – *Physa fontinalis* (P. I. Гураль)

Аплекса мохова – *Aplexa hypnorum* (Linnaeus, 1758)

Поширення. Європа й Західний Сибір. Трапляється на всій території України, крім високогір'я Карпат.

Фото 44. Аплекса мохова – *Arlexa hurnotum* (Р. І. Гураль)

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Заселяє здебільшого тимчасові гідротопи, легко переносить пересихання водойм у літній період. Найчастіше трапляється в калюжах, лісових і лучних каналах, рідше – у торф'янистих болотах, розміщених на території межиріч. Оселяється на різноманітних типах донних відкладів – від кам'янистих до мулистих, а найбільшого розвитку його популяції сягають на піщано-мулистих донних відкладах.

Чисельність. Знайдений у тимчасових гідротопах і окремих озерах Шацького поозер'я [2; 4; 30] (рис. 28).

Особливості біології. Черепашка закручена ліворуч, гостра, струнко-конічна (майже веретеноподібна), блискуча, коричневого кольору, має до шести обертів. Висота черепашки до 15 мм, ширина – до 5 мм (фото 44). Період розмноження триває від кінця квітня до середини серпня. Кладки мають місяцеподібну або циліндричну форму, не прикріплені до субстрату, а лежать вільно на поверхні донних відкладів чи на рослинності. За сприятливих умов молоді особини вилуплюються через 15–19 днів. Тривалість життя – один рік. Харчується рослинним детритом і перифітоном, які зішкрябує з поверхні рослин. Може також споживати напіврозкладені тканини водяних рослин [22; 35].

Родина Бурштинівки, або Янтарки – Succineidae

Бурштинівка струнка, Янтарка струнка – *Oxyloma elegans* (Risso, 1826)

Поширення. Голарктика. Поширений на всій території України.

Місця знаходження. Амфібіотичний вид. Населяє лише дуже вологі біотопи: береги водойм, болота тощо. Часто тримається на вологому ґрунті біля самої води або на листі прибережних рослин, може деякий час перебувати у воді.

Чисельність. Виявлений на березі оз. Світязю [2] (рис. 28).

Особливості біології. Черепашка яйцеподібної форми із загостреною верхівкою та сильно роздутим останнім обертом, рогового кольору, з ламкими напівпрозорими стінками, має до трьох обертів. Висота черепашки може сягати 20 мм, ширина – 9 мм; проте її розміри переважно значно менші, а висота не перевищує 12 мм (фото 45). Тривалість життя, за даними різних авторів, від одного до майже трьох років. Період розмноження триває від квітня до серпня. У кладці може бути від 10–15 до 150 яєць. Молодь вилуплюється через один–два тижні. Живиться переважно зів'ялими або відмерлими частинами рослин. Дорослі особини можуть поїдати також живі рослини [15; 31].

Фото 45. Бурштинівка струнка – *Oxyloma elegans* (Н. В. Гураль-Сверлова)

Родина Равлики дискові – Discidae

Равлик дисковий плямистий – *Discus rotundatus* (O. F. Müller, 1774)

Фото 46. Равлик дисковий плямистий – *Discus rotundatus* (Н. В. Гураль-Сверлова)

Поширення. Здебільшого Західна і Середня Європа. Зрідка трапляється в рівнинній частині заходу України, на сході сягає Вінницької області [14].

Місця знаходження. Наземний молюск. Населяє лісові біотопи, сади, парки. Мешкає також у відкритих біотопах під різноманітними укриттями – камінням, дошками тощо.

Чисельність. Виявлений поблизу с. Піщі [2] (рис. 28).

Особливості біології. Черепашка дископодібної форми, з кілем на периферії; має до шести опуклих обертів, укритих радіальними реберцями. На світло-роговому фоні черепашки добре помітні червонувато-коричневі плямки. Висота черепашки до 3 мм, ширина – до 7 мм (фото 46). Яйця відкладає від травня до

вересня. У кладці, за інформацією різних авторів, від двох–п'яти до 20–30 яєць діаметром близько 1 мм. Живиться здебільшого гумусом, нижчими грибами, одноклітинними наземними водоростями. Може поїдати також зелені частини вищих рослин, зокрема кропиви, вищі гриби, пилок та трупи безхребетних тварин [15; 31].

Родина Слизняки польові – Agriolimacidae
Слизняк польовий гладенький – *Deroceras laeve* (O. F. Müller, 1774)

Фото 47. Слизняк польовий гладенький – *Deroceras laeve* (Н. В. Гураль-Сверлова)

Поширення. Голарктика. Поширений на всій території України [5].

Місця знаходження. Наземний гігрофільний моллюск. Заселяє болота, береги водойм, інші вологі та перезволожені біотопи, також антропогенні.

Чисельність. Виявлений на березі оз. Світязь [2] (рис. 28).

Особливості біології. Черепашка повністю редукована. Тіло дуже струнке, темно-коричневе або майже чорне. Довжина тіла під час руху до 25–30 мм, у скороченому стані або після фіксації рідко перевищує 16 мм (фото 47). Тривалість життя лише зрідка перевищує один рік. Яйця відкладає впродовж майже всього теплого періоду року, поодинокі або невеликими купками – до 20–30 яєць у кладці. Молоді особини вилуплюються через 2,5–5 тижнів. Як більшість слизняків є рослиноїдним поліфагом із певною схильністю до сапрофагії [8; 31].

Родина Равлики чагарникові – Bradybaenidae

Равлик чагарниковий звичайний – *Bradybaena fruticum* (O. F. Müller, 1774)

Поширення. Більша частина Європи. Поширений на всій території України.

Місця знаходження. Наземний моллюск. Заселяє зазвичай вологі біотопи з високою травою: луки, чагарники, узлісся тощо. Часто трапляється в урбанізованих біотопах.

Чисельність. Імовірно, це один із типових та масових видів наземних моллюсків для Шацького поозер'я. Виявлений на території ШНПП та в його околицях, поблизу с. Піщі [2] (рис. 28).

Особливості біології. Черепашка куляста, має до п'ятишести обертів; її забарвлення коливається від білуватого до коричневого. На периферії обертів може проходити одна темна спіральна смуга. Висота черепашки до 17 мм, ширина – до 23 мм (фото 48). Яйця відкладає навесні та влітку, починаючи з третього року життя. За три–чотири місяці одна особина може зробити від трьох до 12 кладок. У кожній кладці зазвичай від 10 до 50 яєць. Молоді особини вилуплюються через чотири–сім тижнів. У неволі доживає до 5,5–6,5 року, у природі тривалість життя часто не перевищує 3,5 року. Живиться здебільшого листям вищих рослин, особливо влітку [31].

Фото 48. Равлик чагарниковий звичайний – *Bradybaena fruticum* (Н. В. Гураль-Сверлова)

Родина Равлики справжні – Helicidae

Цепя садова, равлик смугастий садовий – *Cepaea hortensis* (O. F. Müller, 1774)

Поширення. Середня та значна частина Північної і Західної Європи; завезений людьми до Північної Америки та Нової Зеландії. Природний ареал істотно розширений за рахунок антропохорії. Синантропно трапляється на заході України. Зареєстрований здебільшого в населених пунктах Львівської, зрідка – Івано-Франківської та Волинської областей [1; 13; 14].

Місця знаходження. Наземний моллюск. У природному ареалі заселяє широкий спектр біотопів – від букових лісів до піщаних дюн. На заході України часто трапляється в парках, садах, деревно-чагарникових насадженнях уздовж вулиць, зрідка – у чагарниках або на узбіччях доріг поблизу населених пунктів. Не заходить углиб лісових масивів.

Чисельність. На території Поозер'я відомі дві невеликі колонії: у дендрарії Шацького лісового коледжу (зареєстрована на початку 1990-х рр. [1], а при повторному обстеженні 2002 р. знайдено

Фото 49. Цепея садова – *Seraxa hortensis* (Н. В. Гураль-Сверлова)

лише декілька особин) і на біогеостаціонарі Львівського національного університету імені І. Франка на березі оз. Пісочне (виявлено у 2000 р.) (рис. 28).

Особливості біології. Черепашка у вигляді дещо сплющеної дзиги, має до п'яти обертів. Забарвлення дуже мінливе, найчастіше трапляються жовті черепашки без смуг, рідше – з темними спіральними смугами. Висота черепашки до 17 мм, ширина – до 22 мм (фото 49). Статевої зрілості сягає на третьому році життя. Максимальна тривалість життя, зареєстрована у неволі, – шість років. В одній кладці буває до 60 яєць. Молоді особини вилуплюються через 14–16 днів. Живиться лишайниками, одноклітинними наземними водоростями,

зів'ялими, рідше – зеленими частинами квіткових рослин [31].

Клас Двостулкові – *Bivalvia* Linnaeus, 1758

Двостулкові, або Пластинчатостворів – клас молюсків, характерними особливостями будови яких є наявність мушлі з двох стулків, розташованих обабіч тіла, а також редукція голови. За типом живлення належать переважно до біофільтраторів, які харчуються зваженими у воді органічними речовинами і дрібним планктоном. Складки мантиї утворюють на задньому кінці тіла ввідний та вивідний сифони, за допомогою яких здійснюється циркуляція води в мантийній порожнині. Двостулкові – винятково водна група, водяться і в солоних, і в прісних водоймах. Личинки планктонні або паразитичні, після метаморфозу осідають на дно.

Родина Перлівницеві – *Unionidae*

Перлівниця звичайна, перлівниця малярська – *Unio pictorum* (Linnaeus, 1758)

Фото 50. Перлівниця звичайна – *Unio pictorum* (Р. І. Гураль)

Поширення. Значна частина Європи. Трапляється на всій території України.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Оселяється лише в постійних стоячих і текучих гідротопах на глибині до 5–10 м, на різноманітних типах донних відкладів, проте найбільшого розвитку популяції досягають на глибині від 0,5 до 2 м на піщано-мулистому дні.

Чисельність. Виявлений в окремих озерах [26; 30] (рис. 29).

Особливості біології. Мушля видовжено-еліптична, досить випукла, зелено-жовтого кольору, з темними лініями приросту. Довжина мушлі – здебільшого до 90 мм, висота – до 40 мм (фото 50). Період розмноження триває від кінця квітня до кінця липня.

Статевої зрілості досягає на другому–четвертому році життя. Максимальна тривалість життя – 15 років. Харчовий раціон на 70–80 % складається з органічного детриту, решта припадає на фіто- та зоопланктон [20; 36].

Перлівниця клиноподібна – *Unio tumidus*

Philipsson, 1788

Поширення. Європа. Трапляється на всій території України.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Найчастіше оселяється в річках і прилеглих до них постійних стоячих гідротопах (глибина до 2 м) на різноманітних типах донних відкладів. Найбільшого розвитку популяції сягають на глибині від 0,5 до 2 м на піщано-мулистому дні.

Чисельність. Є дані про наявність у Шацьких озерах, без зазначення конкретних місць збору [26].

Псевданодонта вузька – *Pseudanodonta complanata* (Rossmassler, 1835)

Поширення. Європа. Спорадично поширений на території України.

Фото 54. Псевданодонта вузька
Pseudanodonta complanata
(Р. І. Гураль)

Місця знаходження. Трапляється у водоймах із чистою проочною водою при оліготипі та мезотипі швидкості течії. Оселяється переважно у водоймах із піщаними, піщано-мулистими, мулистими донними відкладами.

Чисельність. Нечисленний вид. Виявлений в оз. Мошному [26] (рис. 29).

Особливості біології. Мушля видовжено-овальна, тонкостінна, дуже стиснута з боків, її довжина сягає 82 мм, висота – до 43 мм (фото 54). Період розмноження розпочинається в серпні–вересні [20], за іншими даними – у травні [36]. Глохидії виходять у воду навесні наступного року. Статевої зрілості досягає на четвертому–п’ятому році життя. Харчується детритом, фіто- та зоопланктоном [10; 11; 20; 36].

Родина Кулькові – Sphaeriidae

Кулька рогова *Sphaerium corneum* (Linnaeus, 1758)

Поширення. Палеарктика; завезений до Північної Америки [7; 33]. Трапляється на всій території України, крім Криму.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Без значної шкоди для себе може переносити солоність води до 5 ‰. Заселяє водойми різного типу, хоча здебільшого трапляється в стоячих або повільно текучих водоймах на глибині до 2 м на піщаних або слабозамулених донних відкладах.

Чисельність. Виявлений в окремих Шацьких озерах [9; 30] (рис. 29).

Особливості біології. Мушля округло-овальна, тонкостінна, глянцева, сіро-рогова. Довжина мушлі до 15 мм, висота – до 11 мм (фото 55). Протягом року утворює звичайно дві генерації: весняно-літню і осінньо-літню. Життєвий цикл короткий, не перевищує одного року. Харчується детритом, фіто-, зоопланктоном, бактеріями [20; 36].

Фото 55. Кулька рогова –
Sphaerium corneum (Р. І. Гураль)

Мускуліум болотяний – *Musculium lacustre* (O. F. Müller, 1774)

Поширення. Голарктика. Поширений на всій території України, за винятком Криму.

Фото 56. Мускуліум болотяний –
Musculium lacustre (Р. І. Гураль)

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Трапляється здебільшого в невеликих постійних стоячих водоймах з мулистими або піщано-мулистими донними відкладами й масовим розвитком водної рослинності на глибині до 0,5 м. Інколи може заселяти тимчасові водойми, які утворилися внаслідок пересихання постійних.

Чисельність. Виявлений в оз. Кримному [6] (рис. 29).

Особливості біології. Мушля дещо ромбічна, з виступаючими верхівками, ламка, жовтуватого кольору. Довжина до 10 мм, висота до 8 мм (фото 56). Протягом року утворює дві генерації: літню і осінньо-весняну. Життєвий цикл короткий, не перевищує одного року. Харчується бактеріями, водоростями та найпростішими [20; 36].

Горошинка річкова – *Pisidium amnicum* (O. F. Müller, 1774)

Поширення. Палеарктика; завезений до Північної Америки [7]. Трапляється на всій території України, за винятком Криму і гірської зони Карпат [20].

Фото 57. Горошинка річкова – *Pisidium anticum* (P. I. Гураль)

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Виявлений у різноманітних типах водойм – руслах та заплавах великих річок, водосховищах, озерах тощо. Заселяє переважно прибережні та мілководні зони гідротопів на піщаних і піщано-мулистих донних відкладах. Зрідка може мешкати в гідротопах із кам'янистими донними відкладами.

Чисельність. Знайдений в окремих Шацьких озерах [6; 30; 34] (рис. 29).

Особливості біології. Мушля овальна, міцна, вкрита концентричними борознами, жовта або коричнева. Довжина – до 11 мм, висота – до 8,5 мм (фото 57). Харчується детритом, фіто- та зоопланктоном, бактеріями [20; 36].

Горошинка напівобрубана – *Pisidium subtruncatum* Malm, 1855

Поширення. Голарктика. Трапляється на всій території України, крім Криму.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Заселяє різноманітні типи гідротопів із різним рівнем трофності. Виявлений переважно в річках і водоймах, розміщених у річкових басейнах. Інколи може оселятися в тимчасових біотопах і меліоративних каналах. Серед донних відкладів надає перевагу піщаним, піщано-мулистим і мулистим.

Чисельність. Виявлений в околицях Шацька як *Euglesa volgensis* [20] (рис. 29).

Особливості біології. Мушля косо-овальна, поверхня з матовим блиском. Довжина мушлі до 5 мм, висота – до 4 мм (фото 58). Протягом року спостерігається один або два періоди розмноження, залежно від умов зовнішнього середовища. Харчується детритом, бактеріями, водоростями [20; 36].

Фото 58. Горошинка напівобрубана – *Pisidium subtruncatum* (P. I. Гураль)

Горошинка округла – *Pisidium lilljeborgi* Clessin, 1886

Поширення. Голарктика (бореально-альпійський вид). Відомі окремі знахідки цього виду з північного заходу України.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Трапляється переважно у стоячих (озера), рідше – у слабопроточних оліготрофних і мезотрофних водоймах. Надає перевагу піщаним донним відкладам.

Чисельність. Виявлений в окремих Шацьких озерах [7; 9; 34] (рис. 29).

Особливості біології. Мушля округло-овальна, дещо скошена, з блискучою, сильно покресленою поверхнею. Довжина мушлі – до 4,6 мм, висота – до 4,3 мм (фото 59). Розмножується в квітні–травні, молоді особини з'являються в липні–серпні. Статевої зрілості досягає через 20–21 місяць. Харчується зазвичай детритом, фіто- та зоопланктоном, бактеріями [20; 36].

Фото 59. Горошинка округла – *Pisidium lilljeborgi* (P. I. Гураль)

Горошинка зимова – *Pisidium hibernicum* Westerlund, 1894

Поширення. Європа й Західний Сибір (бореально-альпійський вид). Спорадично трапляється на півночі України.

Місця знаходження. Прісноводний молюск. Оселяється в невеликих стоячих водоймах і водоймах із повільною течією, значно рідше може заселяти заплави річок, меліоративні канали тощо.

Чисельність. Виявлений в окремих озерах [7; 34] (рис. 29).

Особливості біології. Мушля округла, тонкостінна, не дуже блискуча. Довжина мушлі до 3,2 мм, висота – до 2,7 мм. Розмножується звичайно навесні, молоді особини з'являються в липні–серпні. Статевої зрілості досягає через 20 місяців. Харчується зазвичай детритом, фіто- та зоопланктоном, бактеріями [20; 36].

Горошинка блискуча – *Pisidium nitidum* (Jenyns, 1832)

Поширення. Голарктика. Трапляється на всій території України, за винятком Криму.

Місця знаходження. Прісноводний моллюск. Виявлений у різних типах стоячих і проточних водойм. Надає перевагу невеликим стоячим водоймам з інтенсивним розвитком водної рослинності та піщаними донними відкладами.

Чисельність. Виявлений в оз. Світязі [6] (рис. 29).

Особливості біології. Мушля округло-овальна, трохи скошена, блискуча, жовтувато-рогова, досить твердостінна. Довжина мушлі – до 4,3 мм, висота – до 3,5 мм. Дає одну–дві генерації на рік, залежно від умов існування. Харчується детритом, фіто- та зоопланктоном, бактеріями [20; 36].

Фото 60. Горошинка озерна – *Pisidium henslowanum* (P. I. Гураль)

Горошинка озерна – *Pisidium henslowanum* (Sheppard, 1823)

Поширення. Палеарктика; завезений до Північної Америки [7]. Поширений на всій території України, за винятком Криму.

Місця знаходження. Прісноводний моллюск. Трапляється в різних типах тимчасових і постійних стоячих і текучих водойм. При заселенні надає перевагу постійним водоймам, із піщаними та піщано-мулистими донними відкладами.

Чисельність. Виявлений в оз. Пулемецькому (рис. 29).

Особливості біології. Мушля косо-овальна, тонкостінна, жовтувато-біла. Довжина мушлі – до 5 мм, висота – до 4 мм (фото 60). Розмножується у квітні, молоді особини з'являються в липні–серпні [36]. За іншими даними [20], може давати дві генерації на рік. Харчується детритом, фіто- та зоопланктоном, бактеріями.

Родина Дрейсени – Dreissenidae

Дрейсена річкова – *Dreissena polymorpha* (Pallas, 1771)

Поширення. Ареал значно розширився впродовж XIX–XX ст., охоплює більшу частину Європи, Малу Азію, Казахстан, Північну Америку. Поширений майже на всій території України. На початку XXI ст. вперше зареєстрований у водоймах Волинського Полісся [3; 26].

Місця знаходження. Водний моллюск. Трапляється у прісних і солонуватих водоймах. Заселяє переважно постійні текучі водойми зі значною швидкістю течії. Виявлений також у зрощувальних каналах, ставах, озерах. Серед донних відкладів надає перевагу піщаним і кам'янистим.

Чисельність. Виявлений в оз. Світязі [2–4] (рис. 29).

Особливості біології. Мушля тонкостінна, зелено-жовта, з поперечними коричневими хвилястими або зигзагоподібними смугами та чіткими лініями приросту. Довжина мушлі – до 50 мм, висота – до 25 мм (фото 61). Розмноження починається при температурі води +10...+15 °С, переважно наприкінці квітня – на початку травня. Нерестовий період розтягнутий за часом.

Фото 61. Дрейсена річкова – *Dreissena polymorpha* (P. I. Гураль)

Планктонні личинки-велігери трапляються з травня до жовтня, при цьому спостерігаються один–три спалахи їх масової чисельності. Через 10–20 днів личинки прикріплюються до субстрату. Харчується детритом, фіто- та зоопланктоном.

Список використаної літератури

1. Байдашников А. А. Наземная малакофауна Украинского Полесья. Сообщение 1. Видовой состав и связь моллюсков с растительным покровом / А. А. Байдашников // Вестн. зоологии. – 1992. – № 4. – С. 13–19.
2. Гураль Р. І. Видова різноманітність черевоногих (*Gastropoda*) і двостулкових (*Bivalvia*) молюсків на території Шацького національного природного парку / Р. І. Гураль, Н. В. Гураль-Сверлова // Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. пр. / відп. ред. Ф. В. Зузук. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2008. – С. 129–136.
3. Гураль Р. І. Річкова дрейссена *Dreissena polymorpha* (*Bivalvia*, *Dreissenidae*) на Волинському Поліссі / Р. І. Гураль, Н. В. Гураль-Сверлова // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2008. – № 3. – С. 125–128.
4. Гураль Р. І. Молюски (*Gastropoda* et *Bivalvia*) поліських озер у фондах Державного природознавчого музею НАН України / Р. І. Гураль, Н. В. Гураль-Сверлова // Збереження та відтворення біорізноманіття природно-заповідних територій : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Сарни, 11–13 черв. 2009 р.). – Рівне : ВАТ «Рівн. друк.», 2009. – С. 378–382.
5. Гураль-Сверлова Н. В. Современное распространение наземных моллюсков семейства *Agriolimacidae* на территории Украины / Н. В. Гураль-Сверлова, И. А. Балашев, Р. И. Гураль // *Ruthenica*. – 2009. – Т. 19, № 2. – С. 53–61.
6. Каталог колекції прісноводних молюсків В. І. Здуна у фондах Зоологічного музею ЛНУ ім. І. Франка / уклад. : І. В. Шидловський, Р. І. Гураль, Х. Й. Романова. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 59 с.
7. Корнюшин А. В. О видовом составе пресноводных двустворчатых моллюсков Украины и стратегии их охраны / А. В. Корнюшин // Вестн. зоологии. – 2002. – Т. 36, № 1. – С. 9–23.
8. Лихарев И. М. Слизни фауны СССР и сопредельных стран (*Gastropoda terrestria nuda*) / И. М. Лихарев, А. Й. Виктор. – Л. : Наука, 1980. – 438 с. – (Фауна СССР. Моллюски. – Т. 3, вып. 5).
9. Макогон Х. Г. Двустворчатые моллюски семейства *Sphaeriidae* Bourg., 1883 и их паразиты фауны Западных областей УССР : автореф. дис. ... канд. биол. наук : 03.097 / Макогон Х. Г. – Львов, 1972. – 21 с.
10. Мельниченко Р. К. Розповсюдження, екологія і морфологія *Pseudoanodonta* (*Mollusca*, *Bivalvia*, *Unionidae*) фауни України / Р. К. Мельниченко, О. Павлюченко, Р. І. Гураль // Наук. зап. Держ. природн. музею. – 2005. – Т. 21. – С. 89–100.
11. Мельниченко Р. К. Особенности экологии и морфологии *Pseudoanodonta* (*Bivalvia*, *Unionidae*) фауны Украины / Р. К. Мельниченко, Л. Н. Янович, А. В. Корнюшин // Вестн. зоологии. – 2001. – Т. 35, № 3. – С. 61–70.
12. Савицька О. М. Бентофауна озера Пісочне Шацького національного природного парку / О. М. Савицька // Сучасні проблеми заповідної справи : матеріали наук. конф. (7–10 верес. 2006 р.). – Львів, 2007. – С. 33–34.
13. Сверлова Н. В. Наукові колекції державного природознавчого музею. Вип. 1. Наземні молюски / Н. В. Сверлова. – Львів : [б. в.], 2004. – 200 с.
14. Сверлова Н. В. О распространении некоторых видов наземных моллюсков на территории Украины / Н. В. Сверлова // *Ruthenica*. – 2006. – Т. 16, № 1–2. – С. 119–139.
15. Сверлова Н. В. Визначник наземних молюсків заходу України / Н. В. Сверлова, Р. І. Гураль. – Львів : [б. в.], 2005. – 217 с.
16. Сверлова Н. В. Фауна, экология и внутривидовая изменчивость наземных моллюсков в урбанизированной среде / Н. В. Сверлова, Л. Н. Хлус, С. С. Крамаренко. – Львов : [б. и.], 2006. – 226 с.
17. Стадниченко А. П. О видовой самостоятельности *Lymnaea corvus* Gmelin, 1778 и *Lymnaea turricula* Held, 1836 (*Gastropoda*, *Pulmonata*) / А. П. Стадниченко // Науч. докл. высш. шк. Биол. науки. – 1961. – № 11. – С. 7–13.
18. Стадниченко А. П. Множественные инвазии пресноводных моллюсков партенитами и личинками трематод / А. П. Стадниченко // Вестн. зоологии. – 1976. – № 5. – С. 47–55.
19. Стадниченко А. П. О роли новых и малоизвестных видов пресноводных моллюсков фауны Украины в жизненных циклах трематод / А. П. Стадниченко // Зоол. журн. – 1983. – Т. 62, вып. 2. – С. 175–180.
20. Стадниченко А. П. Перлівниці. Кулькові (*Unionidae*, *Cycladidae*) / А. П. Стадниченко. – К. : Наук. думка, 1984. – 373 с. (Фауна України. – Т. 29. Моллюски. – Вип. 9).
21. Стадниченко А. П. О характере и направлении взаимодействия популяций трематод в паразитоценозах пресноводных моллюсков / А. П. Стадниченко // Деп. в Укр. НИИТИ № 157 Ук-87. 05.01.1987 г. – 1987. – 15 с.
22. Стадниченко А. П. Прудовикообразные (пузырчиковые, витушковые, катушковые) / А. П. Стадниченко. – Киев : Наук. думка, 1990. – 292 с. (Фауна Украины. – Т. 29. Моллюски. – Вып. 4.)
23. Стадниченко А. П. Прудовиковые и чашечковые (*Lymnaeidae*, *Acroloxidae*) Украины / А. П. Стадниченко. – Киев : Центр учеб. лит., 2004. – 327 с.

24. Стадниченко А. П. *Lymnaeidae* и *Acroloxidae* України: методи збору и изучения, биология, екология, полезное и вредное значение / А. П. Стадниченко. – Житомир : Рута, 2006. – 168 с.
25. Стадниченко А. П. Новые и малоизвестные виды пресноводных моллюсков (*Gastropoda: Pectibranchia*) Украинской ССР / А. П. Стадниченко, Л. Д. Иваненко // Деп. в Укр. НИИНТИ № 2132 Ук-85. 11.09.1985 г. – 1985. – 11 с.
26. Стадниченко А. П. Біорізноманіття прісноводних молюсків волинських озер / А. П. Стадниченко, Р. К. Мельниченко, О. І. Уваєва, О. В. Павлюченко // ZOOECENOSIS-2007. Біорізноманіття та роль тварин в екосистемах : матеріали IV Міжнар. наук. конф. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2007. – С. 115–117.
27. Стадниченко А. П. К фауне и экологии пресноводных моллюсков (*Gastropoda, Bivalvia*) Украинского Полесья // А. П. Стадниченко, Ю. А. Стадниченко / Гидробиол. журн. – 1984. – Т. 20, вып. 2. – С. 36–40.
28. Уваєва О. І. Моллюски підродини *Planorbinae* України / О. І. Уваєва. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2007. – 228 с.
29. Уваєва А. Особенности распространения и экология моллюсков семейства *Planorbidae* (*Gastropoda, Pulmonata*) Украины / А. Уваєва, Р. И. Гураль // Ruthenica. – 2008. – Т. 18, № 2. – С. 25–38.
30. Яворський І. П. Зміни у складі малакофауни водойм Шацького національного природного парку / І. П. Яворський // Сучасні проблеми заповідної справи : матеріали наук. конф. (7–10 верес. 2006 р.). – Львів : [б. в.], 2007. – С. 125–127.
31. Frömmling E. Biologie der mitteleuropäischen Landgastropoden/ E. Frömmling. – Berlin : Duncker & Humblot, 1954. – 404 S.
32. Korniuschin A. V. New records of *Lymnaea* (*Stagnicola*) species in the West Ukraine (Gastropoda: Bassomatophora: Lymnaeidae) / A. V. Korniuschin // Malak. Abh. Mus. Tierkde. Dresden. – 1999. – В. 19. – S. 282–283.
33. Korniuschin A. V. Taxonomic revision of the genus *Sphaerium* sensu lato in the Palearctic region, with some notes on the North American species / A. V. Korniuschin // Arch. Moll. – 2001. – В. 129, N 2. – P. 77–122.
34. Korniuschin A. V. Artenliste der Süßwassermollusken der Ukraine. Mit Bemerkungen über taxonomischen Status, Verbreitung und Gefährdungskategorien einiger Arten und Formen / A. V. Korniuschin, L. N. Janovich, R. K. Melnichyenko // Collectanea Malacologica. Festschrift für Gerhard Falkner. – Bad Kreuznach, 2002. – S. 463–478.
35. Piechocki A. Mięszaki (Mollusca). Ślimaki (Gastropoda) / A. Piechocki. – Warszawa ; Poznan, 1979. – 185 s. (Fauna Słodkowodna Polski. – Z. 7).
36. Piechocki A. Mięszaki (Mollusca). Małże (Bivalvia) / A. Piechocki, A. Dyduch-Falniowska. – Warszawa, 1993. – 204 s. – (Fauna Słodkowodna Polski. – Z. 7A).

ЗМІСТ

Загальна характеристика тваринного світу Шацького поозер'я (О. П. Зінченко)	3
Історія дослідження тваринного світу Шацького поозер'я (О. П. Зінченко, К. Б. Сухомлін)	5
Тип Амебоподібні – Amoebozoa (Lühe, 1913)	14
Клас Tubulinea (Smirnov et al., 2005) (М. К. Пацюк)	14
Клас Discosea (Cavalier-Smith et al., 2004) (М. К. Пацюк)	15
Тип Коловертки – Rotifera Cuvier, 1817	19
Клас Eurotatoria De Ridder, 1957 (К. М. Назарук., О. Я. Думич, І. С. Хамар)	19
Тип Кільчасті черви – Annelida Lamarck, 1809	28
Клас малощетинкові черви – Oligochaeta Grube, 1850	28
Родина Lumbricidae Claus, 1876 (Л. В. Бусленко)	28
Тип Молюски – Mollusca Linnaeus, 1758	37
Клас Черевоногі – Gastropoda Cuvier, 1795 (Р. І. Гураль, Н. В. Гураль-Сверлова)	37
Клас Двостулкові – Bivalvia Linnaeus, 1758 (Р. І. Гураль, Н. В. Гураль-Сверлова)	51
Тип Членистоногі – Arthropoda (Siebold i Stannius, 1848)	58
Клас Зябродишні – Branchiopoda Latreille, 1817 (К. М. Назарук, О. Я. Думич, І. С. Хамар)	58
Клас Максиллоподи – Maxillopoda Dahl, 1956 (К. М. Назарук, О. Я. Думич, І. С. Хамар)	70
Клас Вищі раки – Malacostraca (Latreille, 1802) (В. К. Бігун, О. М. Климиук, Т. М. Куньчик)	80
Клас павукоподібні – Arachnida Cuvier, 1812	81
Ряд Sarcortiformes (Reuter, 1909)	81
Підряд Oribatida (Duges, 1833), група Macropylina (Grandjean, 1969) (В. В. Меламуд)	81
Клас Ногохвістки – Collembola (Lubbock, 1870) (Є. В. Рукавець, І. Я. Капрусь)	88
Клас Відкритощелепні комахи – Ectognatha (Hennig, 1953)	107
Ряд Бабки – Odonata (Fabricius, 1793) (Л. А. Хрокало)	108
Ряд Рівнокрилі – Homoptera	117
Надродина Справжні попелиці – Aphidoidea (Latreille, 1802) (В. О. Чумак)	117
Ряд Напівтвердокрилі – Hemiptera (Linnaeus, 1758)	141
Підряд Клопи – Heteroptera (Latreille, 1810) (М. О. Грандова)	141
Ряд Твердокрилі – Coleoptera (Linnaeus, 1758)	151
Підряд Хижі жуки – Adepaga (Schellenberg, 1806)	151
Родина Плавунчики – Haliplidae (Aubé, 1836) (В. Г. Дядичко, О. М. Кравченко)	152
Родина Товстовуси – Noteridae (Thomson, 1857) (В. Г. Дядичко, О. М. Кравченко)	154
Родина Плавунці – Dytiscidae (Latreille, 1802) (В. Г. Дядичко, О. М. Кравченко)	155
Родина Вертячки – Gyrinidae (Latreille, 1810) (В. Г. Дядичко, О. М. Кравченко)	179
Родина Туруни – Carabidae (Latreille, 1802) (В. Б. Різун)	182
Підряд Різноїдні жуки – Polyphaga (Emery, 1886)	200
Родина Стафілініди – Staphylinidae Latreille, 1802 (А. А. Петренко)	200
Надродина Кантароїдні – Cantharoidea (Imhoff, 1856)	239
Родина Дриліди – Drilidae (Blanchard, 1845) (О. М. Кравченко)	240
Родина Червонокрилі – Lycidae (Laporte de Castelnau, 1840) (О. М. Кравченко)	240
Родина М'якотілки – Cantharidae (Imhoff, 1856) (О. М. Кравченко)	241
Надродина Клероїдні – Cleroidea (Latreille, 1802)	244
Родина Cleridae (Latreille, 1802) (О. М. Кравченко)	245
Родина Dasytidae (Laporte de Castelnau, 1840) (О. М. Кравченко)	247
Родина Malachiidae (Fleming, 1821) (О. М. Кравченко)	248
Родина Trogossitidae (Latreille, 1802) (О. М. Кравченко)	251
Родина Peltidae (Latreille, 1807) (О. М. Кравченко)	251
Родина Златки – Vuprestidae (Leach, 1815) (Т. П. Яницький)	252
Родина Вусачі – Cerambycidae (Latreille, 1802) (О. М. Кравченко)	254
Надродина Довгоносикоподібні – Curculionoidea (Latreille, 1802)	270
Родина Квітожили – Nemonychidae (Bedel, 1882) (В. Ю. Назаренко, О. М. Кравченко)	271
Родина Антрибіди – Anthribidae Billberg, 1820 (В. Ю. Назаренко, О. М. Кравченко)	271
Родина Ринхітиди – Rhynchitidae (Gistel, 1856) (В. Ю. Назаренко, О. М. Кравченко)	272
Родина Трубоккрути – Attelabidae (Billberg, 1820) (В. Ю. Назаренко, О. М. Кравченко)	274
Родина Апіоніди – Apionidae (Schönherr, 1823) (В. Ю. Назаренко, О. М. Кравченко)	274
Родина Нанофіїди – Nanophyidae (Gistel, 1856) (В. Ю. Назаренко, О. М. Кравченко)	277
Родина Дріофториди – Dryophthoridae (Schoenherr, 1825) (В. Ю. Назаренко, О. М. Кравченко)	277
Родина Еририніди – Erihniidae (Schoenherr, 1825) (В. Ю. Назаренко, О. М. Кравченко)	277
Родина Довгоносики – Curculionidae (Latreille, 1802) (В. Ю. Назаренко, О. М. Кравченко)	279

Ряд Сітчастокрилі – Neuroptera Linnaeus, 1758	307
Родина Мурашині леви – Myrmeleontidae (Latreille, 1802) (О. П. Зінченко, К. Б. Сухомлін).....	307
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera Linnaeus, 1758 (О. П. Зінченко, К. Б. Сухомлін)	308
Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera Linnaeus, 1758	329
Родина Бджолині – Apidae Linnaeus, 1758, рід Джмелі – <i>Bombus</i> Latreille, 1802 (І. Б. Коновалова)	329
Родина Мурашки – Formicidae (Latreille, 1802) (О. Г. Радченко).....	337
Ряд Двокрилі – Diptera Linnaeus, 1758	359
Родина Мошки – Simuliidae Newman, 1834 (О. П. Зінченко, К. Б. Сухомлін)	360
Родина Каліфориди – Calliphoridae (Brauer et Bergenstamm, 1889) (Ю. Г. Вервес, Л. А. Хрокало)....	367
Родина Саркофагіди – Sarcophagidae (Macquart, 1834) (Ю. Г. Вервес, Л. А. Хрокало)	375
Тип Хордові – Chordata (Bateson, 1885)	397
Надклас Щелепороти – Gnathostomata.....	397
Клас Променепері риби – Actinopterygii (Klein, 1885) (В. К. Бігун, О. М. Климнюк, Т. М. Куньчик)..	397
Клас Земноводні – Amphibia Linnaeus, 1758 (Л. І. Горбань, О. В. Федонюк).....	420
Клас Плазуни – Reptilia (Laurenti, 1768) (О. В. Федонюк, Л. І. Горбань).....	430
Клас Птахи – Aves Linnaeus, 1758.....	435
Ряд Пірникозоподібні – Podicipediformes Fürbringer, 1888 (М. Г. Білецька, К. А. Сологор)	436
Ряд Пеліканоподібні – Pelecaniformes Sharpe, 1891 (І. В. Шидловський, А. Т. Затушевський, І. М. Горбань, В. І. Матейчик, Н. А. Пісулінська, В. І. Шкаран).....	437
Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes Bonaparte, 1854 (І. В. Шидловський, А. Т. Затушевський, І. М. Горбань, В. І. Матейчик, Н. А. Пісулінська, В. І. Шкаран)	438
Ряд Гусеподібні – Anseriformes Wagler, 1831 (М. Г. Білецька, К. А. Сологор).....	441
Ряд Соколоподібні – Falconiformes Bonaparte, 1831 (І. В. Шидловський, А. Т. Затушевський, І. М. Горбань, В. І. Матейчик, Н. А. Пісулінська, В. І. Шкаран)	450
Ряд Куроподібні – Galliformes Temminck, 1820 (І. В. Шидловський, А. Т. Затушевський, І. М. Горбань, В. І. Матейчик, Н. А. Пісулінська, В. І. Шкаран).....	457
Ряд Журавлеподібні – Gruiformes Bonaparte, 1854 (М. Г. Білецька, К. А. Сологор)	460
Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes Huxley, 1867 (І. В. Шидловський, А. Т. Затушевський, І. М. Горбань, В. І. Матейчик, Н. А. Пісулінська, В. І. Шкаран).....	463
Ряд Голубоподібні – Columbiformes Latham, 1790 (І. В. Шидловський, А. Т. Затушевський, І. М. Горбань, В. І. Матейчик, Н. А. Пісулінська, В. І. Шкаран)	473
Ряд Зозулеподібні – Cuculiformes Wagler, 1830 (І. В. Шидловський, А. Т. Затушевський, І. М. Горбань, В. І. Матейчик, Н. А. Пісулінська, В. І. Шкаран).....	476
Ряд Совоподібні – Strigiformes Wagler, 1830 (І. В. Шидловський, А. Т. Затушевський, І. М. Горбань, В. І. Матейчик, Н. А. Пісулінська, В. І. Шкаран)	477
Ряд Дрімлюгоподібні – Caprimulgiformes Ridgway, 1881 (І. В. Шидловський, А. Т. Затушевський, І. М. Горбань, В. І. Матейчик, Н. А. Пісулінська, В. І. Шкаран)	480
Ряд Серпокрильцеподібні – Ardeiformes J. L. Peters, 1940 (І. В. Шидловський, А. Т. Затушевський, І. М. Горбань, В. І. Матейчик, Н. А. Пісулінська, В. І. Шкаран)	481
Ряд Сиворакшеподібні – Coraciiformes Forbes, 1884 (І. В. Шидловський, А. Т. Затушевський, І. М. Горбань, В. І. Матейчик, Н. А. Пісулінська, В. І. Шкаран)	481
Ряд Одулоподібні – Urupiformes Feduccia, 1975 (І. В. Шидловський, А. Т. Затушевський, І. М. Горбань, В. І. Матейчик, Н. А. Пісулінська, В. І. Шкаран).....	483
Ряд Дятлоподібні – Piciformes Meyer & Wolf, 1810 (І. В. Шидловський, А. Т. Затушевський, І. М. Горбань, В. І. Матейчик, Н. А. Пісулінська, В. І. Шкаран)	484
Ряд Горобцеподібні – Passeriformes Linnaeus, 1758 (І. В. Шидловський, А. Т. Затушевський, І. М. Горбань, В. І. Матейчик, Н. А. Пісулінська, В. І. Шкаран)	488
Клас Ссавці – Mammalia (Linnaeus, 1758)	543
Ряд Мідицеподібні – Soriciformes Gregory, 1910 (І. В. Дикий).....	544
Ряд Рукокрилі – Chiroptera Blumenbach, 1779 (А.-Т. В. Башта)	547
Ряд Мишоподібні – Muriformes Bowdich, 1821 (І. В. Дикий)	559
Ряд Зайцеподібні – Leporiformes Brandt, 1855 (І. В. Дикий).....	570
Ряд Собакоподібні – Caniformes Bowdich, 1821 (І. В. Дикий).....	571
Ряд Ратичні – Cerviformes Owen, 1841 (І. В. Дикий)	576
Охорона тваринного світу Шацького поозер'я (К. Б. Сухомлін).....	582
Алфавітний покажчик латинських назв видів тварин	591
Відомості про авторів.....	606

Наукове електронне видання на CD-ROM

А.-Т. В. Башта, В. К. Бігун, М. Г. Білецька, Л. В. Бусленко, Ю. Г. Вервес, І. М. Горбань,
Л. І. Горбань, М. О. Грандова, Р. І. Гураль, Н. В. Гураль-Сверлова, І. В. Дикий,
О. Я. Думич, В. Г. Дядичко, А. Т. Затушевський, О. П. Зінченко, І. Я. Капрусь,
О. М. Климнюк, І. Б. Коновалова, О. М. Кравченко, Т. М. Куньчик, В. І. Матейчик,
В. В. Меламуд, В. Ю. Назаренко, К. М. Назарук, М. К. Пацюк, А. А. Петренко,
Н. А. Пісулінська, О. Г. Радченко, В. Б. Різун, Є. В. Рукавець, К. А. Сологор,
К. Б. Сухомлін, О. В. Федонюк, І. С. Хамар, Л. А. Хрокало, В. О. Чумак,
І. В. Шидловський, В. І. Шкаран, Т. П. Яницький

Шацьке поозер'я

Тваринний світ

Колективна монографія

Електронне видання на CD-ROM

Редактори: *В. П. Бобік, О. В. Воробей, В. С. Голук, С. О. Горожанова, Г. О. Дробот,
М. М. Карпевич-Ящук, Л. С. Пацюк, Ю. І. Поліщук, В. Є. Сикора, Д. О. Стефанович, Т. В. Яков'юк*

Коректори: *Л. С. Пацюк, В. Є. Сикора*

Технічні редактори: *Л. М. Козлюк, М. Б. Філіпович*

Один електронний оптичний диск (CD-ROM). Об'єм даних 486 МБ. Тираж 300 прим. Зам 419.

Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк

м. Луцьк, вул. Винниченка, 14, тел. (0332) 29-90-65

E-mail: vezhaprint@gmail.com

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України

ДК № 4607 від 30.08.2013 р.